

6.2 LECKE A KORLÁTLAN HATALOM (20 PERC)

Ebben a leckében Hobbes *Leviatánját* elemezzük, mint a korlátlan hatalom legegyszerűbb modelljét.

6.2.1 Társadalmi szerződés

Hobbes szerint a természeti állapot a lehető legrosszabb állapot, ahol *”örökös félelem uralkodik, az erőszakos halál veszélye fenyeget, s az emberi élet magányos, szegényes, csúnya, állatias és rövid.”* Továbbá egy olyan hadi állapot, ahol *mindenki harcol mindenki ellen* (bellum omnium contra omnes) és ahol ember embernek farkasa (Homo homini lupus est).

Hobbes szerint ebből a rossz állapotból a társadalmi szerződés segítségével kapaszkodhat ki az ember. A szerződésben, amit a félelem okán tartunk be a jogok élvezetének eszközeit is átruházzuk. *„Aki bármilyen jogot átruház, átruházza a jog élvezetének eszközeit is, amennyiben ez hatalmában áll. Mert aki egy földbirtokot elad, értelemszerűen átengedi mindazt a növényt vagy bármi egyebet, ami rajta nő, s aki egy malmot ad el, nem vezetheti el a malmot hajtó patak vizét. És akik valakire a szuverén uralom jogát ruházzák át, értelemszerűen átruházzák rá azt a jogot is, hogy katonaság fenntartása végett adót szedjen, és igazságszolgáltatás végett békebírókat nevezzen ki. Békeszerződést semmi se támaszthatja alá, csak attól a láthatatlan hatalomtól való félelem, amelyet mindenki, mint Istent imád, és amelytől mint szőszegés megtorlójától retteg. Tehát két ember, aki polgári hatalomnak nincs alávetve, nem tehet egyebet, mint hogy kölcsönösen megeskettetik egymást arra az Istenre, akitől félnek.”* (Hobbes XIV. könyv)

Hobbes helyesen felismeri, hogy ezt a békeszerződést kezdetben – a szuverén hatalom felállása előtt – semmilyen erő nem tudja kikényszeríteni. Ennek az átmeneti időszaknak a magyarázata érdekében az ateista Hobbes – „nem tehet egyebet, mint hogy” Istenhez fordul. Ha a hatalmat nem a fiktív társadalmi szerződésből magyarázzuk, hanem a hatalmi harc győztese és vesztese(i) között kötött „béke szerződésből”, akkor ez a probléma nem merül fel, hiszen a győztes elég hatalommal rendelkezik ahhoz, hogy kikényszerítse a megállapodás betartását a vesztes felekből.

A társadalmi szerződés lényge pedig a következő meghatalmazás: *“Mintha mindenki mindenkinek ezt mondta volna: felhatalmazom ezt az embert vagy ezt a gyülekezetet, ráruházván azt a jogot, hogy kormányozzon engem, feltéve, hogy te is ráruházod ezt a jogot, és minden cselekedetére felhatalmazást adsz. Az ennek megtörténtével egyetlen személlyé egyesült sokaságot ÁLLAMnak, CIVITASnak nevezük.”* (XVII. 149.o)

Tehát az emberek egy személyre (vagy egy gyülekezetre) átruházzák azt a jogot, hogy minden kérdésben eljárjon és intézkedjen (beleértve a kényszerítés jogát is) a legjobb belátása szerint. Így a társadalmi szerződéssel az emberek

maguk fölé emelnek egy uralkodót, aki az állam lényegét fejezi ki.

Amúgy egyrészt nincs olyan ember, a hobbesi emberről nem is beszélve, aki ilyen mértékű jogfeladást önként végrehajtana; másrészt mindegy, hogy milyen folyamatok eredményeképp jön létre államhatalom. Közömbös, hogy a szuverén egy társadalmi szerződés vagy egy békeszerződés emeli hatalomba, önmagában ez nem befolyásolja a korlátlan hatalom struktúráját.

6.2.2 A korlátlan hatalom struktúrája

(i) Az államhatalom kialakulásával megszűnik az emberek formális egyenlősége, akik ez után a hatalomhoz való viszonyuk szempontjából két nagy csoportba sorolandók: *uralkodó*, és *alattvalók*. Egy nagy létszámú társadalomban elkerülhetetlenül ki kell alakulni az uralkodó és az alattvalók között a *köztisztviselők* osztályának is. “*Köztisztviselő az a személy, akit a szuverén hatalom — akár a király, akár a gyülekezet — valamely ügyben azzal a hatáskörrel alkalmaz, hogy az alkalmazása során az állam személyét képviselje.*” (XXIII. 205.o.)

(iii) Az államban megszűnik az emberek korlátlan szabadsága is, hisz mindenkinek azt kell tenni, amit az uralkodó helyesnek tart. Az alattvalók viselkedése a természeti állapothoz képest az uralkodó akarata által *szabályozottá és meghatározottá* válik. A szuverén által nem szabályozott területeken azonban megmarad az alattvalók szabadsága.

(iv) Egy nagy létszámú közösség eredményes irányítása csak úgy lehetséges, ha az uralkodó szabályokban, *törvényekben* fogalmazza meg az általa elvárt viselkedés normáit. “*A polgári törvények olyan szabályok, amelyeket az állam valamennyi alattvalójának szóban, írásban vagy akarata más elégséges jelével avégett ír elő, hogy ezáltal a helyes és helytelen közt különbséget tehessenek, vagyis hogy tudják, mi ellenkezik és mi nem ellenkezik a szabályokkal.*”(XXVI. 225.o.)

A polgári törvények jelentik az *igazságosság* normáját, amelyeket az alattvalók nem véleményezhetnek, nem bírálhatnak. “*De hogyha megállapodás jött létre, annak megszegése igazságtalan, s az igazságtalanság definíciója nem más, mint a megállapodás be nem tartása és mindaz, ami nem igazságtalan, igazságos.*”

(v) Az uralkodót az erkölcsi (természeti) törvények sem kötelezik, hanem éppen fordítva, az erkölcsi törvények is csak azért érvényesek, mert a hatalom azokat jogerőre emeli.

(vi) A törvény fogalma elvezet a *bűn*, ill. a *büntett* fogalmához is. “*A büntett olyan bűn, amely valamilyen törvény tiltotta dolog tettel vagy szóval történő elkövetésében vagy törvény parancsolta dolog elmulasztásában nyilvánul meg.*” (XXVII. 247.o.)

(vii) Az államban a büntett maga után vonja a büntetést. “*A büntetés a közhatóság által oly személynek okozott rossz, aki ugyane hatóság ítélete szerint törvényszegésnek minősített tettet vagy mulasztást követ el, s a büntetésnek az a célja, hogy az emberi akaratot az engedelmességre készségesebbé tegye.*” (Hobbes, XXVIII. 263.o.)

6.2.3 A korlátlan hatalom elvei

Hobbes következetesen elutasítja azokat az elméleteket, amelyek a hatalom

korlátozására irányulnak, mivel a hatalom korlátozásában az anarchia csíráját látja.

(viii) Tehát elutasítja a hatalommegosztás elvét is. *“Akad még egy hatodik elmélet is, amely nyíltan és közvetlenül az állam lényege ellen irányul, s ez így hangzik: a szuverén hatalom megosztható. Mert mi mást jelent az államhatalmat megosztani, mint az államot felbomlasztani? Hisz a megosztott hatalmak kölcsönösen elpusztítják egymást.” (XXIX. 276. o.)*¹¹

(ix) Szintén elutasítja a *“törvény a király”* elvet is, azaz azt állítja, hogy az uralkodóra nem kötelezőek a törvények. *“De az olyan törvények, amelyeket maga az uralkodó, vagyis az állam hozott, rá nem kötelezőek. Mert ha az uralkodó a törvényeknek, tehát az államnak alá volna rendelve, ez annyit jelentene, hogy önmagának van alárendelve, ami nem alárendeltség, hanem a törvények alóli mentesülés. Mivel e tévedés a törvényeket az uralkodó fölé helyezi, bírót is helyez föléje és olyan hatalmat, amely megbüntetheti, ami pedig egy új uralkodó trónra emelését jelenti, és aztán ugyanez okból egy harmadikét, aki a másodikat megbüntetheti, és így tovább egész a végtelenségig, vagyis a zűrzavarig és az állam felbomlásáig.” (XXIXI 275.o.)*

(x) Hobbes elutasítja azt is, hogy az igazságosság kérdésében a *lelkiismeret* jelenti a végső és abszolút normát. *“A polgári társadalommal összeférhetetlen az az elmélet is, amely szerint mindaz bűn, amit valaki saját lelkiismerete ellen cselekszik. És ez azon a jogtalan igényen alapszik, hogy magunkat tesszük meg a jó és rossz bírónak.” (XXIX 274.o.)*

Ez például azt jelenti, hogy [Antigoné](#)nak be kellett volna tartania Kreón utasítását, függetlenül attól, hogy mit mond a lelkiismerete.

Leviatán címlapja.

Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes#/media/F%C3%A1jl:Leviathan_by_Thomas_Hobbes.jpg

Tekintve, hogy az emberiség írott történelmének jelentős részét a korlátlan hatalom jellemezte, ezért nagyon fontos ennek a struktúrának a leírása. Kicsit paradox, bár érthető, hogy Hobbes akkor fogalmazta meg a korlátlan hatalom modelljét, amikor a történelem éppen meghaladta.

Kérdések

1. Mi Hobbes álláspontja a természeti törvényekről?
2. Hobbes szerint kötelezik-e az uralkodót a törvények?
2. Mi Hobbes elképzelése a hatalom megosztásáról?

Irodalom

Thomas Hobbes: *Leviatán, vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma* (Kossuth, 1999)

Tóth I. János: Politikai hatalom és a játékelmélet. In Bertók Rózsa és Barcsi Tamás (szerk.): *Etikák, identitások, perspektívák*. Tanulmánykötet. Virágmandula Kft, Pécs.

